

Boodschap ter gelegenheid van de viering van de 35ste
Internationale Dag voor de Vrede, 1 januari 2002

Geen vrede zonder gerechtigheid, geen gerechtigheid zonder vergeving

1. Wereldvrede­sdag wordt dit jaar gevierd in de schaduw van de dramatische gebeurtenissen van 11 september. Er is op die dag een verschrikkelijke misdaad gepleegd: in een paar uur tijd zijn duizenden onschuldige mensen van vele etnische achtergronden de dood ingejaagd.

Sindsdien ervaren mensen over de hele wereld een sterk besef van persoonlijke kwetsbaarheid en een nieuwe angst voor de toekomst. Tegenover deze gevoelens getuigt de Kerk van haar hoop, die gebaseerd is op de overtuiging dat het kwaad, het *mysterium iniquitatis*, in menselijke aangelegenheden niet het laatste woord heeft. De heilsgeschiedenis, verhaald in de heilige Schrift, werpt een helder licht op de gehele wereld­geschiedenis en laat zien dat menselijke gebeurtenissen altijd vergezeld gaan van de genadige voorzienigheid van God, die zelfs de meest verharde harten weet te beroeren en goede vruchten doet voortkomen uit wat een dorre bodem leek.

Dat is de hoop die de Kerk aan het begin van 2002 koestert: dat een wereld waarin de macht van het kwaad opnieuw de overhand lijkt te hebben gekregen, door Gods genade zal veranderen in een wereld waarin de meest edelmoedige aspiraties van het menselijk hart zegevieren, een wereld waar werkelijk vrede heerst.

Vrede: het werk van gerechtigheid en liefde

2. De recente gebeurtenissen, waaronder de verschrikkelijke moordaanslagen die ik zojuist noemde, brengen mij ertoe om terug te keren naar een thema dat vaak in het diepst van mijn hart bij mij opkomt als ik denk aan de historische gebeurtenissen die mijn leven, met name mijn jeugd, hebben gemarkeerd.

Het ontzaglijke lijden van volken en individuele mensen, waaronder ook mijn eigen vrienden en kennissen, dat is veroorzaakt door het totalitaire regime van de nazi's en communisten, is nooit ver uit mijn gedachten en gebeden geweest. Ik heb vaak nagedacht over de blijvende vraag: *Hoe herstellen wij de morele en sociale orde die dusdanig gruwelijk geweld heeft ondergaan?* Het is mijn rationele overtuiging, op haar beurt bevestigd door de bijbelse openbaring, dat de verwoeste orde alleen kan worden hersteld door een benadering die gerechtigheid paart aan vergeving. *De steunpilaren van waarachtige vrede zijn gerechtigheid en die vorm van liefde die vergeving is.*

3. Maar hoe kunnen wij in de huidige omstandigheden spreken van gerechtigheid en vergeving als de bron van en voorwaarde voor vrede? *Dat kunnen en moeten wij*, hoe moeilijk dat ook moge zijn. De moeilijkheid komt vaak voort uit de gedachte dat gerechtigheid en vergeving niet met elkaar te verenigen zijn. Vergeving is echter het tegenovergestelde van rancune en wraak, niet van gerechtigheid. Waarachtige vrede komt voort uit gerechtigheid (Js 32,17). Vrede is, zoals het Tweede Vaticaans Concilie stelde, “de vrucht van de orde die door de goddelijke Schepper in de maatschappij is geplant en die door de mensen, in intens verlangen naar steeds volmaaktere gerechtigheid, tot wasdom moet worden gebracht”.¹ Al meer dan vijftienhonderd jaar herhaalt de katholieke Kerk de leer van Augustinus van Hippo op dit punt. Hij houdt ons voor dat de vrede die in deze wereld kan en moet worden verwezenlijkt, de vrede van de goede orde is – *tranquillitas ordinis*, de rust van orde.²

Ware vrede is dus de vrucht van gerechtigheid, de morele deugd en juridische waarborg die ervoor zorgt dat rechten en verantwoordelijkheden volledig worden gerespecteerd en dat voordelen en lasten eerlijk verdeeld worden. Maar omdat de menselijke gerechtigheid altijd broos en onvolmaakt is, onderhevig als zij is aan de beperkingen en het egoïsme van mensen en groeperingen, moet zij samengaan en als het ware gecompleteerd worden door *de helende vergeving die verstoorde menselijke relaties weer van de grond af opbouwt*. Dat geldt op grote en kleine schaal, op persoonlijk vlak en op breder, zelfs internationaal niveau. Vergeving is op geen enkele wijze tegengesteld aan gerechtigheid, alsof vergeving zou betekenen dat voorbijgezien wordt aan de noodzaak om het kwaad dat is begaan, recht te zetten. Het gaat veeleer om de volheid van de gerechtigheid, die leidt tot

de rust van een orde die veel verder gaat dan een broze en tijdelijke beëindiging van vijandelijkheden, omdat hierbij de wonden die etteren in het hart van de mensen, ten diepste worden geheeld. Voor die heling zijn gerechtigheid en vergeving beide van essentieel belang.

Op deze twee dimensies van vrede wil ik in deze boodschap ingaan. Wereldvredestdag biedt dit jaar de gehele mensheid, en in het bijzonder de regeringsleiders, de gelegenheid om na te denken over de vereisten van gerechtigheid en de oproep tot vergeving ten overstaan van de ernstige problemen die de wereld blijven teisteren, waaronder niet in de laatste plaats *het nieuwe niveau van geweld dat door het georganiseerde terrorisme is geïntroduceerd*.

De realiteit van het terrorisme

4. Het is juist de vrede die voortkomt uit gerechtigheid en vergeving, die in deze tijd het doelwit is van het internationale terrorisme. Het terrorisme heeft zich in de afgelopen jaren, met name sinds het einde van de Koude Oorlog, ontwikkeld tot een geraffineerd netwerk van samenzweringen op politiek, economisch en technisch vlak, die de landsgrenzen overschrijden en wereldomvattend zijn. Goed georganiseerde terroristische groeperingen kunnen rekenen op enorme financiële steun en ontwikkelen de meest uiteenlopende strategieën, waarbij onschuldige mensen getroffen worden, die niets te maken hebben met de doelstellingen die de terroristen nastreven.

Wanneer terroristische organisaties hun eigen volgelingen als wapen tegen weerloze en nietsvermoedende mensen inzetten, geven zij duidelijk blijk van het doodsvlengelen dat hen drijft. Terrorisme komt voort uit haat en leidt tot isolatie, wantrouwen en afsluiting. Geweld wordt op geweld gestapeld in een tragische opeenvolging die iede-

1. Tweede Vaticaans Concilie, pastorale Constitutie over de Kerk in de wereld van deze tijd *Gaudium et spes*, 78.

2. Vgl. *De Civitate Dei*, 19, 13.

re nieuwe generatie opnieuw provokeert, doordat zij de haat meekrijgen die de mensen vóór hen verdeelde. *Terrorisme is gegrondvest op een minachting voor het menselijk leven.* Om die reden worden niet alleen onduldbare misdaden begaan, maar is het, omdat terreur als een politiek en militair middel wordt aangewend, op zichzelf een ware misdaad tegen de menselijkheid.

5. *Er bestaat daarom een recht om zich tegen het terrorisme te verdedigen*, een recht dat, als altijd, moet worden uitgeoefend met respect voor de morele en juridische grenzen die aan de keuze van doel en middelen worden gesteld. De schuldige moet op juiste wijze worden geïdentificeerd, aangezien schuld aan een strafbaar feit altijd persoonlijk is en niet kan worden uitgestrekt tot het land, de etnische groep of de godsdienst waartoe de terroristen behoren. Internationale samenwerking in de strijd tegen terroristische activiteiten moet zich ook op moedige en vastberaden wijze richten op politieke, diplomatieke en economische inspanningen om situaties van onderdrukking en marginalisering op te heffen, die voeding geven aan de kwade bedoelingen van terroristen. Het is makkelijker om terroristen te werven in situaties waarin rechten worden geschonden en onrecht reeds lange tijd wordt getolereerd.

Toch dient duidelijk te worden gesteld dat het onrecht in de wereld nooit als excuus voor terreurdaden kan worden aangevoerd en moet worden opgemerkt dat de slachtoffers van de radicale vernietiging van de orde die het terrorisme nastreeft, in de eerste plaats de talloze miljoenen mannen en vrouwen zijn die in de minst gunstige positie verkeren om een afbraak van de internationale solidariteit op te vangen – namelijk de bevolking van ontwikkelingslanden, die al ternauwernood kan overleven en die het hardste getroffen zou worden

door een wereldwijde economische en politieke chaos. De pretentie van het terrorisme dat men in het belang van de armen handelt, is een aperte onwaarheid.

Gij zult niet doden in Gods naam!

6. Zij die met terreurdaden mensen ombrengen, hebben alle hoop op de mensheid, het leven en de toekomst opgegeven. In hun ogen moet alles gehaat en vernietigd worden. Terroristen menen dat de waarheid waarin zij geloven of het lijden dat zij hebben ondergaan, zo absoluut is dat hun reactie daarop zelfs met de verwoesting van onschuldige levens gerechtvaardigd is. Terrorisme is vaak het resultaat van het fanatieke *fundamentalisme* dat voortvloeit uit de overtuiging dat de eigen waarheidsopvatting aan iedereen moet worden opgedrongen. Maar voor zover de waarheid al kan worden bereikt – en dat kan alleen op beperkte en onvolmaakte wijze – zij kan nooit worden opgelegd. Respect voor het geweten van de mens, waarin het beeld van God zelf wordt weerspiegeld (vgl. Gn 1,26-27), houdt in dat wij de waarheid alleen aan anderen kunnen voorhouden en dat het vervolgens hun eigen verantwoordelijkheid is of zij die aanvaarden. Anderen met gewelddadige middelen datgene proberen op te leggen wat wij als de waarheid beschouwen, is een schending van de menselijke waardigheid en ten diepste ook een schending van God, naar wiens beeld de mens is gemaakt. Daarom is dat wat in het algemeen wordt aangeduid als fundamentalisme, een houding die radicaal indruist tegen het geloof in God. *Terrorisme exploiteert niet alleen mensen, maar ook God:* het maakt Hem uiteindelijk tot een afgod die voor de eigen doeleinden kan worden aangewend.

7. *Geen enkele religieuze leider kan het terrorisme daarom vergoelijken, laat staan prediken.* Het is een ontheiliging van het geloof om zichzelf tot terrorist in Gods naam te verklaren en anderen in zijn naam geweld aan te doen. Terroristisch geweld is in tegenspraak met het geloof in God, de Schepper van de mens, die zich om de mens bekommert en hem liefheeft. Het druist volkomen in tegen het geloof in Christus de Heer, die zijn leerlingen heeft leren bidden: *“Vergeef ons onze schulden, zoals ook wij hebben vergeven wie schulden heeft bij ons”* (Mt 6,12).

In navolging van de leer en het voorbeeld van Jezus betekent genade tonen voor christenen dat wij de waarheid van ons leven in onze manier van leven uitdragen: Wij kunnen en moeten genadig zijn omdat ook ons genade is betoond door een God die Liefde is (vgl. 1Joh 4,7-12). De God die in de geschiedenis komt om ons te verlossen en door de dramatische gebeurtenissen van Goede Vrijdag de triomf van Paaszondag voorbereidt, is een God van genade en vergeving (vgl. Ps 103,3-4.10-13). Zo sprak Jezus tot degenen die er bezwaar tegen hadden dat Hij met zondaars aan tafel zat: “Ga heen, u moet maar eens leren wat dit zeggen wil: ‘Barmhartigheid wil Ik en geen offer.’ Want Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen, maar zondaars” (Mt 9,13). De volgelingen van Christus, gedoopt in zijn verlossende dood en verrijzenis, moeten altijd mannen en vrouwen van genade en vergeving zijn.

De noodzaak van vergeving

8. *Maar wat houdt vergeving eigenlijk in? En waarom moeten wij vergeven?* Dat zijn vragen waar wij in een beschouwing over vergeving niet omheen kunnen. Terugkomend op wat ik in mijn Boodschap voor de Wereldvredesdag van 1997 (‘Schenk verge-

ving, ontvang vrede’) schreef, wil ik nogmaals stellen dat vergeving al in het hart van mensen leeft voordat het een sociale realiteit wordt. Alleen wanneer er sprake is van een moraal en cultuur van vergeving, kunnen wij hopen op een ‘politiek’ van vergeving, die in de mentaliteit en wetgeving van een samenleving tot uiting komt, waardoor gerechtigheid een menselijker karakter krijgt.

Vergeving is in de allereerste plaats een persoonlijke keuze, een beslissing van het hart om in te gaan tegen het natuurlijke instinct om kwaad met kwaad te vergelden. De maatstaf voor die beslissing is de liefde van God die ons ondanks onze zonden naar zich toe haalt. Het volmaakte voorbeeld daarvan zien wij in de vergeving van Christus, die aan het kruis bad: “Vader, vergeef het hun, want ze weten niet wat ze doen” (Lc 23,34).

Vergeving heeft dus in God haar bron en maatstaf. Dat betekent niet dat de betekenis ervan niet ook in het licht van de menselijke rede begrepen kan worden; en wel, in de eerste plaats, op grond van datgene wat mensen ervaren als zij kwaad doen. Zij ervaren hun menselijke zwakte en willen dat anderen hen niet te zwaar vallen. Waarom zouden wij anderen dan niet net zo behandelen als wij zelf van hen verlangen? Ieder mens koestert de hoop om een nieuw begin te mogen maken en niet voor altijd vastgeklonken te blijven aan zijn fouten en schuld. Iedereen wil zijn blik op de toekomst kunnen richten en nieuwe mogelijkheden van vertrouwen en betrokkenheid ontdekken.

9. Vergeving is daarom, als volkomen menselijke daad, in de eerste plaats een persoonlijk initiatief. Maar mensen zijn in essentie sociale wezens, die zich bewegen binnen een patroon van relaties waarin zij zich zowel op goede als op slechte wijze

uiten. *Ook een samenleving heeft daarom absoluut behoefte aan vergeving.* Gezinnen, groeperingen, samenlevingen, landen en de internationale gemeenschap zelf hebben vergeving nodig om banden die verbroken zijn, te herstellen, onvruchtbare situaties van wederzijdse veroordeling te boven te komen en weerstand te bieden aan de verleiding om anderen te discrimineren die zich daartegen niet kunnen verweren. *Het vermogen om te vergeven ligt aan de basis van de idee van een toekomstige samenleving die wordt gekenmerkt door gerechtigheid en solidariteit.*

Wanneer er echter geen vergeving bestaat, gaat dat – met name als daarmee een conflict in stand wordt gehouden – in sterke mate ten koste van menselijke ontwikkeling. Middelen worden aangewend voor wapens in plaats van voor ontwikkeling, vrede en gerechtigheid. Wat een lijden wordt de mensheid aangedaan omdat men zich niet wil verzoenen! Hoezeer wordt de vooruitgang vertraagd omdat men niet wil vergeven! *Vrede is van essentieel belang voor ontwikkeling, maar werkelijke vrede wordt alleen mogelijk gemaakt door vergeving.*

Vergeving, de verheven weg

10. Vergeving is geen optie die onmiddellijk te bevatten of gemakkelijk te accepteren is. Het is in veel opzichten een paradoxale boodschap. Vergeving betekent altijd een *ogenschijnlijk* verlies op de korte termijn ten behoeve van een *reële* winst op de lange termijn. Bij geweld is het precies omgekeerd: omdat daarbij gekozen wordt voor ogenschijnlijke winst op korte termijn, betekent het een reëel en blijvend verlies. Vergeving mag zwak lijken, maar het vereist grote spirituele kracht en morele moed, zowel om vergeving te schenken als te aanvaarden. Het kan lijken alsof het afbreuk

aan ons doet, maar vergeving leidt in feite tot een vollere, rijkere mensheid, die des te sterker de glorie van de Schepper uitstraalt.

Mijn ambt ten dienste van het evangelie verplicht mij en geeft mij tegelijkertijd ook de kracht om de noodzaak van vergeving te benadrukken. Ik doe dat nu ook weer in de hoop daarmee aan te zetten tot een serieuze en overwogen beschouwing van dit onderwerp, met het oog op *een vergaande heropleving van de menselijke geest in het hart van mensen en in de verhoudingen tussen de volken van de wereld.*

11. Wanneer wij stilstaan bij vergeving, gaan onze gedachten onvermijdelijk naar bepaalde conflictsituaties die eindeloos voeding geven aan een diepe, verdeeldheid zaaïende haat en een schijnbaar onstuitbare opeenvolging van persoonlijke en collectieve tragedies. Ik doel vooral op de gebeurtenissen in het Heilige Land, de gezegende plaats van Gods ontmoeting met de mens, waar Jezus, de Vredevorst, heeft geleefd, is gestorven en uit de dood is verrezen.

De huidige problematische internationale situatie zet aan tot een nog dringender oproep om tot een oplossing te komen in het Arabisch-Israëliëse conflict, dat nu al meer dan vijftig jaar duurt, met perioden van grotere en minder grote spanning. In plaats van telkens weer zijn toevlucht te nemen tot terreurdaden en oorlogsgeweld, die de situatie verergeren en bij alle partijen de hoop doen afnemen, moet men nu eindelijk een diplomatieke oplossing bereiken. De rechten en eisen van alle partijen kunnen serieus en op een eerlijke manier worden gezien en afgewogen, als de wil bestaat om gerechtigheid en verzoening te laten overheersen. Ik wil de geliefde volken van het Heilige Land nogmaals aansporen om zich in te zetten voor een nieuw tijdperk van wederzijds respect en constructieve overeenstemming.

Begrip en samenwerking tussen de godsdiensten

12. Er rust in dit proces een zware verantwoordelijkheid op de schouders van de religieuze leiders. De verschillende christelijke kerkgenootschappen en de grote wereldgodsdiensten moeten zich samen inzetten om de sociale en culturele oorzaken van het terrorisme uit te bannen. Dat kunnen zij doen door de grootheid en waardigheid van de menselijke persoon te prediken en *een groter besef van de eenheid van de menselijke familie* te kweken. Dat is specifiek een terrein voor oecumenische en interreligieuze dialoog en samenwerking, een belangrijke dienst die de godsdienst aan de wereldvrede kan bewijzen.

Ik ben er meer in het bijzonder van overtuigd dat joodse, christelijke en islamitische godsdienstige leiders thans het voortouw moeten nemen in een openlijke veroordeling van het terrorisme en het onthouden van iedere vorm van religieuze of morele rechtvaardiging van terroristen.

13. Door met elkaar te getuigen van de waarheid dat de opzettelijke moord op onschuldige mensen altijd, overal en zonder uitzondering een groot kwaad is, zullen de religieuze leiders van de wereld bijdragen aan een moreel zuivere publieke opinie die essentieel is voor de opbouw van een internationale burgerlijke samenleving waarin de rust van orde in gerechtigheid en vrijheid kan worden nagestreefd.

Bij het ondernemen van deze taak kunnen de verschillende godsdiensten alleen maar *de weg van de vergeving* volgen, die de deur opent tot wederzijds begrip, respect en vertrouwen. De hulp die de godsdiensten ten behoeve van de vrede en tegen het terrorisme kunnen bieden, bestaat juist in hun *prediking van vergeving*, want zij die vergeving schenken en vergeving verlangen,

weten dat er een hogere waarheid is en door die waarheid te aanvaarden, kunnen zij boven zichzelf uitstijgen.

Bidden voor vrede

14. Precies om die reden is bidden voor vrede geen bijkomstigheid bij het werken aan vrede. Het behoort tot de diepste kern van het stichten van de vrede van orde, gerechtigheid en vrijheid. Bidden voor vrede betekent dat het menselijk hart zich openstelt voor de uitwerking van Gods kracht om alle dingen te vernieuwen. Met de levenschenkende kracht van zijn genade kan God een opening voor vrede creëren, waar eerst alleen afsluiting en obstakels leken te bestaan. Hij kan de solidariteit van de menselijke familie versterken en vergroten, ondanks onze eindeloze geschiedenis van verdeeldheid en conflicten. Bidden voor vrede is bidden voor gerechtigheid, voor een juiste inrichting van de betrekkingen binnen en tussen de landen en volken. Het is bidden voor vrijheid, met name voor de vrijheid van godsdienst, die een fundamenteel mensenrecht en burgerlijk recht van ieder mens is. Bidden voor vrede is God om vergeving vragen en bidden om de moed om hen te vergeven die ons kwaad hebben gedaan.

Om al die redenen heb ik vertegenwoordigers van de wereldgodsdiensten uitgenodigd om op 24 januari 2002 naar Assisi, de stad van Franciscus, te komen om te bidden voor vrede. Daarmee zullen wij laten zien dat oprecht geloof een onuitputtelijke bron van wederzijds respect en harmonie tussen de volken is. Ja, het is het sterkste tegengif tegen geweld en strijd. In deze tijd van grote onrust moet de menselijke familie herinnerd worden aan onze nooit aflatende redenen voor hoop. Precies die hoop willen wij in Assisi verkondigen, *door de almachtige God te vragen* – in de prachtige bewoordingen

die aan Franciscus zelf worden toegeschreven – *om ieder van ons tot een kanaal van zijn vrede te maken.*

15. *Geen vrede zonder gerechtigheid, geen gerechtigheid zonder vergeving:* Dat is wat ik in deze boodschap zeggen wil tot zowel gelovigen als ongelovigen, tot alle mannen en vrouwen van goede wil die met het lot van de menselijke familie en haar toekomst begaan zijn.

Geen vrede zonder gerechtigheid, geen gerechtigheid zonder vergeving: Dat is wat ik zeggen wil tot hen die verantwoordelijk zijn voor de toekomst van de menselijke gemeenschap. Ik wil hen dringend verzoeken om zich bij hun belangrijke en moeilijke beslissingen te laten leiden door het licht van wat werkelijk goed is voor de mens, altijd met het oog op het algemeen belang.

Geen vrede zonder gerechtigheid, geen gerechtigheid zonder vergeving: Ik zal nooit aflaten om deze waarschuwing te herhalen tegenover hen die om de een of andere reden voeding geven aan gevoelens van haat, een verlangen naar wraak of de wens om te vernietigen.

Moge op deze Wereldvrede­sdag vanuit de harten van alle gelovigen een nog intenser gebed opgaan voor de slachtoffers van terrorisme, voor hun familieleden die op zo'n tragische wijze getroffen zijn en voor alle volken die nog steeds gebukt gaan onder terrorisme en oorlog. Moge het licht van ons gebed zich zelfs uitstrekken tot hen die met deze meedogenloze daden zwaar zondigen tegen God en mens, dat zij zichzelf in het hart mogen kijken en het kwade van hun daden inzien, al hun gewelddadige plannen laten varen en vergeven willen worden. Moge de gehele menselijke familie in deze moeilijke tijden ware, duurzame vrede vinden, die voortkomt uit de verbintenis van gerechtigheid en genade.

Vanuit het Vaticaan, 8 december 2001

JOHANNES PAULUS II

Vertaling: drs. P.C. de Die